
Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **INTELLIGENT, EIGENZINNIG EN DAADKRACHTIG,
MAAR OOK KWETSBAAR. BIOGRAFIE VAN
CÉCILE EN ELSA DE JONG VAN BEEK EN DONK**

Eén illusie ontnam Elisabeth Leijnse, auteur van de dubbelbiografie *Cécile en Elsa, strijdbare freules* mij meteen al, in haar nawoord. Nu is een nawoord natuurlijk geen voorwoord, en niet bedoeld om als eerste gelezen te worden. Ik doe dat toch altijd, omdat ik graag vooraf wil weten hoe deze biograaf het heeft aangepakt, waarom nu juist deze levens haar intrigeerden, en over welk materiaal ze beschikte. Zo kwam ik er dus meteen achter dat een van de twee zusjes De Jong van Beek en Donk, Cécile, schrijfster van de feministische bestseller *Hilda van Suylenburg*, níét model had gestaan voor de even nerveuze als onverschrokken Cornélie de Retz

uit de door mij ooit stukgelezen roman *Langs lijnen van geleidelijkheid* van Louis Couperus. Jammer. Deze vrouw had ik wel eens “in het echt” willen ontmoeten.

Veel wijst erop dat Cornélie geënt is op Cécile, zo veel dat zowel Elsbeth Etty als Couperus-biograaf Frédéric Bastet het wel zeker wisten: zij is het. Beiden zijn eigengereide, intellectuele vrouwen, schrijfsters van feministische brochures, beiden ontvluchten een beroerd huwelijk en hebben in Rome een hartstochtelijke verhouding met een kunstenaar. Beiden maken het, tot afgrijzen van de lezer, ook weer goed met hun echtgenoten. Elisabeth Leijnse maakt overtuigend korte metten met die aanname: Couperus kon helemaal niets weten van de lotgevallen van Cécile in Rome. De overeenkomst is toeval, ofwel: deze vrouwen pasten beiden in het tijdsbeeld.

Het is de enige keer dat Leijnse polemiseert in dit boek, maar het zou best kunnen dat ze ook andere beroemde nevenpersonages in dit boek over wie al veel is geschreven – de componisten Alphonse Diepenbrock en Matthijs Vermeulen, respectievelijk de echtgenoot en de minnaar van Elsa de Jong van Beek en Donk – beschrijft op een manier die andere geschiedschrijvers en biografen verbaast of ergert.

Leijnse houdt zich aan de feiten. Haar toon blijft het hele boek door rustig, nergens is ze fel en verbeterd. Ze dringt de lezer geen oordeel op over de twee vrouwen die ze beschrijft, maar onthoudt zich ook niet krampachtig van commentaar. Ze permitteert zich regelmatig een verbaasde vraag, een grapje of milde spot. Die nuchtere maar betrokken toon maakt dit boek zo aangenaam te lezen.

Biografengeluk had Elisabeth Leijnse wel: er viel haar prachtig materiaal in de schoot. In een bankkluis lag een grote kist met familiepapieren, waaronder de jeugdherinneringen van Anna, de moeder van de meisjes, liefdesbrieven van hun ouders en de dagboeken die Anna schreef tijdens de jeugd van haar kinderen. Ook bleven er dagboeken bewaard van Elsa en brieven van Cécile. Drie kleinkinderen van de zussen bleken nog in leven en werkten graag mee.

Genoeg bouwstenen voor een panoramisch verhaal over een tijdperk waar zo veel razendsnel veranderde: een tijd waarin de arbeiders en vrouwen emancipeerden en stemrecht kregen, de adel veel

voorrechten verloor, vrouwen zich eindelijk mochten ontwikkelen, de exacte vakken, de psychologie en de kunsten een razendsnelle ontwikkeling doormaakten. Een tijd die werd getekend door twee wereldoorlogen – Elsa (1868-1939) maakte de tweede net niet meer mee, Cécile (1866-1944) wel.

De zusjes groeiden op in een paradijselijke, beschermde wereld. Hun ouders voedden hun drie kinderen – er was nog een oudere broer – op in een warme sfeer van aandacht en vertrouwen. Ze kregen huisonderwijs van hun moeder Anna en later van een gouvernante. Ze lazen literatuur, spraken hun talen, musiceerden en tekenden. Het protestantse geloof was niet knellend, noch de mores van de adel, al waren de freuletjes zich al jong bewust van de rechten en plichten van hun stand en hadden ze een nuffige afkeer van banale, hard pratende burgermeisjes.

Liever zetten ze zich in voor de allerarmsten, de arbeiders in de sloppen. Vader Jan, die zich “rood maar niet onbeleefd” noemde, was actief in de

Elisabeth en Cecile (staand) de Jong van Beek en Donk in 1893.

armoedebestrijding. Dat “rood” was relatief: hij bleef een liberaal, het was niet de bedoeling dat de verhoudingen wezenlijk zouden veranderen. Ook de dochters, hoe vooruitstrevend ook, zouden zich nooit bij de SDAP aansluiten. Herman Gorter en Henriette Roland Holst, goede bekenden van hun vader, vonden ze onrealistische dweepers.

Er was één wanklank in dit gelukkige gezin: de moeder leed aan zenuwzwakte, een eigentijdse kwaal. Ze moest regelmatig herstellen in een rusthuis. Zo leerden de meisjes hun moeder te ontzien en werden ze haar verzorgsters. Met veel tact lukte het de meisjes om hun moeder Anna te laten afkicken van haar morfineverslaving.

Intussen werkten ze aan hun ontwikkeling: Cécile haalde een akte voor lerares Frans en Elsa stortte zich op een pianostudie en ging vervolgens als eerste vrouw in Nederland aan de universiteit rechten studeren. Cécile werd actief in de buitenwereld. Ze richtte een bond op “ter bestrijding van eene gruwelmode” (de mode van de hoedjes met veren), voorloper van de Vogelbescherming. Ze hield lezingen en schreef allerhande brochures.

Cécile en Elsa en trouwden, de een in 1890, de ander in 1895 en beide huwelijken waren niet gelukkig. Het is een raadsel wat Cécile zag in de steenrijke, depressieve Adriaan Goekoop, handelaar in grond en huizen. Ze vond Adriaan een lelijke naam en noemde hem Paul. Maar ook als Paul viel hij tegen. Het echtpaar deelde het bed nooit.

Datzelfde overkwam wonderlijk genoeg Elsa, die trouwde met de talentvolle componist Alphonse (Fons) Diepenbrock; voor hem stopte ze met haar rechtenstudie. Elsa wilde niet katholiek worden en hun huwelijk werd niet ingezegend. Daarvoor betaalde ze een hoge prijs: het moederskind Diepenbrock wilde het zijn vrome moeder niet aandoen dat haar zoon zou “zondigen”.

Pas als de moeder dood is en Fons een platonische passie opvat voor een leerlinge, Jo, is er een kortstondige seksuele opleving, waaraan het paar twee dochters overhoudt. Vervolgens begint Fons alsnog een verhouding met Jo, zeer pijnlijk voor Elsa, vooral omdat Jo en niet zij de muze bleek die hem inspireert tot grote werken. Zij neemt wraak door een verhouding te beginnen met Fons’ collega-componist, de twintig jaar jongere Matthijs Vermeulen. Voor het eerst – en laatst – in haar leven

ervaart ze een vlammeende, wederzijdse hartstocht, maar na een jaar is het voorbij. Elsa slijt de rest van haar leven in dienstbaarheid aan haar beroemde man.

Cécile maakt tijdens haar ongelukkige huwelijk wél carrière. Ze schrijft dat ophef verwekkende boek, *Hilda van Suylenburg*, een “tendensroman” waarin ze de schande aan de kaak stelt dat vrouwen zich niet maatschappelijk mogen ontplooien. Ze organiseert de Tentoonstelling van Vrouwenarbeid, een groot succes, financieel mogelijk gemaakt door de gehate echtgenoot. Van hem scheidt ze – een stap die aanleiding is voor een jarenlange brouille met Elsa, die tegen de scheiding is. Wel geniet Cécile haar leven lang een riante toelage van Goekoop, en ook Elsa en Fons krijgen jaarlijks een fors bedrag. Cécile trouwt opnieuw, met de joodse chemicus Michel Frenkel, met wie ze een zoon krijgt. Ontluisterend is dat deze vriendenster zich in de jaren dertig ontpopt tot een fel antisemiet.

Al deze tegenstrijdigheden, dwalingen en hartstochten maken deze twee vrouwen interessant. Ze zijn intelligent, eigenzinnig en daadkrachtig, maar net zo goed kwetsbaar, en een product van hun opvoeding, sekse, emoties en hartstochten. Zij waren zoveel meer dan de “strijdbare freules” uit de ondertitel.

Leijnse laat in dit schitterende dubbele levensverhaal zien dat een biografie minstens zo spannend en meeslepend kan zijn als een roman, zonder dat daarvoor literaire verteltrucs als dialogen, monologues intérieurs of cliffhangers nodig zijn waartoe mindere non-fictieschrijvers graag hun toevlucht nemen. Deze biografie is nergens dor of academisch, terwijl de schrijfster, hoogleraar letterkunde aan de universiteit Namen, alles wel tot in de puntjes verantwoordt. Cécile en Elsa zijn echte, levende vrouwen, met wie je, driekwart eeuw na hun dood, gemakkelijk meeleeft.

ALEID TRUIJENS

ELISABETH LEIJNSE, *Cécile en Elsa, strijdbare freules - Een biografie*, De Geus, Breda, 2015, 638 p.